

ŠODERICA, MOJE VIĐENJE (1938.-1952.)

ŠODERICA, MY VISION

Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

Redovni profesor trajnom zvanju u mirovini

Zagreb

Tel. 01/ 6550793

mira.kolar@zg.t-com.hr

Primljeno / Received: 15. 4. 2016.

Prihvaćeno / Accepted: 7. 6. 2016.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 94(497.5-285Šoderica)“1938/1952”
338(497.5-3Podravina)“19”(091)

SAŽETAK

Šoderica je umjetno jezero nastalo eksploatacijom šljunka i pijeska za potrebe građevinarstva. Šoderica je stoga bila građevno rudarsko poduzeće, ali je njena eksploatacija ovisila o intenzitetu građevinarstva, a koja je počela u vrijeme kada je plemićka obitelj Inkey bila u vlasništvu tog područja. Pogon vađenja šljunka razvili su ponajviše Židovi iz Bjelovara, Koprivnice i Drnja. Oni su uočili i mogućnost turističkog iskorištavanja jezera, koje se vađenjem šljunka i pijeska neprestano povećavalo, kao kupališta za imućne građane Koprivnice koji su na taj način izbjegli kupanje u opasnim vodama brze Drave. Radom bagera od 1912. Šoderica je postala najljepše kupalište tog dijela Hrvatske. U razdoblju od 1935., kada je i počeo izvoz šljunka u Hitlerov Treći Reich koji je trebao mnogo pijeska i šljunka za gradnju svojih cesta, do 1941. Šoderica bila glavno kupalište za Koprivničane, Bjelovarčane i Križevčane. Za rata kupanje u Šoderici se prekida. Nastavlja se poslije Drugoga svjetskog rata. Izgradnjom vikend naselja postaje mjesto masovnog turizma, a uvećana eksploatacija mijenja karakter jezera pa Šoderica više nije mjesto apsolutnog odmora i dodira s iskonskom prirodnom ljepotom. Moja privatna sjećanja na Šodericu od 1938. do 1941. i ponovno 1948. do 1952. upotpunjena su postojećom literaturom o Šoderici.

Ključne riječi: Šoderica, gospodarska povijest, turizam

Key words: Šoderica, economic history, tourism

1. UVOD

Trebalo je proći mnogo vjekova dok se je narod uz srednji tok Drave počeo nazivati Podravicima. Nazivali su ih i Slavoncima i Zagorcima, a tek od 1900. ime Podravina označen je službeno kao geografski pojam zahvaljujući Peroslavu Ljubiću koji je pokrenuo *Podravske novine*, pa se ta riječ učvrstila sve više upotrebljavana od naroda koji je živio od Ludbrega do Pitomače, dakle uza srednji tok Drave. U mojoj virovske školi učili su nas da je Podravina područje gdje se govori da vjetar puše, a tamo gdje se govori da vjetar piri da je tamo Slavonija.

Šoderica je nastala zbog potrebe za šljunkom za gradnju željezničke pruge Žakanj - Koprivnica - Zagreb 1869. godine. Kao umjetno jezero površine od 120 hektara nalazi se u blizini željezničke stanice Botovo, tri kilometara sjeveroistočno od Torčeca. Botovo je prema Sabljakovom popisu mjesta i stanovništva i iz 1866. imalo 77 kuće i 360 stanovnika rimokatoličke vjere te 13 Židova, a Torčec Dolnji je bio sudčija s bilježnikom, te je imao 105 kuća i 925 stanovnika, svi rimokatolici, pučku školu i spadao je pod Koprivnicu. Torčec Gornji je spadao pod Ludbreg i imao samo 13 kuća sa 115 stanovnika od čega je bilo 36 rimokatolika i 79 grkoistočnjačke vjere (trgovaca Grka ili Srba). Šoderica kao lokalitet nije u tom vremenu postojala.¹ Šoderica, udaljena svega 400 metara od Drave, podzemno dobiva čistu vodu od velike i brze rijeke, a šljunak koji na mjestima ima i debljinu do 15 metara pročišćava vodu

¹ Vinko SABLJAR, *Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije Hèrvatske i Slavonije*, Zagreb 1866., 36 i 434.

koja je, dok je priliv zagađenih voda u jezero bio malen, bila kristalno čista. Do danas eksploatacija šljunka na Šoderici traje već 150 godina, te je to umjetno jezero mnogo veće nego što je bilo u početku. U njegovom sjevernom dijelu uređeno je poslije Prvoga svjetskog rata kupalište za stanovnike Koprivnice, Križevaca i Bjelovara. Iako je Bjelovar u rujnu 1932. dobio olimpijski bazen, ipak su građani rado putovali na Šodericu, koja je bila prostranija, zelenija i svakako ljepša od cementnog bazena u središtu grada. Šoderica je danas jedan od najvećih antropogeno nastalih vodenih bazena u Hrvatskoj. Pri iskapanju šljunka, naročito u novije vrijeme kada je izrađen program eksploatacije, ne vadi se sav šljunak do dna, već se ostavlja mogućnost obnavljanja ekosustava; nastajanje staništa s plićacima gdje se može razvijati vodena makrofitska vegetacija a vodi se računa i o sportskom ribolovu, naročito u južnom dijelu Šoderice koji se zove Stara Šoderica. Danas je čitava Šoderica zbog pretjerane eksploatacije i puštanja odvodnih voda poprilično zatravljena a održavanje jezera čistim zanemareno.² No usprkos toga ono izaziva pažnju i oduševljenje ljubitelja prirode, pa je nedavno izašla i monografija sa slikama u boji.³ Izgradnja vikend naselja nije baš bila sretna, jer su se otpadne vode otpuštale u jezero, ubrzavajući proces zagađivanja, a uređenje vodoopskrbe i cjelovite odvodnje kao i kanalizacije u sjevernom dijelu određuje i danas turističku budućnost Šoderice. Uz Šodericu je vezano vađenje najkvalitetnijeg šljunka u ovom dijelu Europe, koji je nastao usitnjavanjem alpskog stijena i radom ledenjaka tisućama godina.

No Šoderica je Podravicima poznata i kao jezero izvanredne ljepote a danas sve više i kao odmaralište i utočište ptica selica koje imaju sve manje odmarališta na svom putu na jug u Afriku a neke - kao labudovi su se odlučile u novije doba tu i prezimiti. No poznata je i kao izvor vrlo kvalitetnog pijeska te je o Šoderici s povijesno-ekološkog gledišta pisao dr. Dragutin Feletar.⁴ U dvadesetom stoljeću, Šoderica je bila glavno odmaralište i kupalište Koprivničancima i Križevčanima. Danas i srednji i bogatiji slojevi imaju aute, oni odlaskom do mora, gdje mnogi imaju vikendice, oslabljuju ulogu Šoderice, a kriza je ostavila trag i na projekciji Šoderice kao najvećeg jezerskog kupališta u slobodnoj prirodi u tom dijelu Hrvatske.

2. ŠODERICA KAO POVIJESNO NALAZIŠTE STARIH KULTURA

Drava izvire u Italiji, a na svojem putu prolazi kroz alpske masive te kod Donje Dubrave ulazi u Hrvatsku kao brza rijeka, koja dere obale, pa joj odatle i ime. Stišava se tek kod Virovitice i dalje teče kao mirna, nizinska rijeka do svog utoka u Dunav.

Meandriranja Drave kod Torčeca i Botova, dakle Šoderice, bila su u prošlosti i veća nego danas kad su ljudskom intervencijom i izgradnjom hidrocentrala obale dosta uređene, te su samo na višim, od vode sigurnijim dijelovima nastajala naselja. Stvaranjem dravskog vodotoka otapanjem alpskih ledenjaka rijekom je dolazio usitnjeni materijal alpskih stijena u Podravinu, te su se tu formirali fluvijalni sedimenti, šljunci i pijesci koji se nalaze ispod tankog humusnog sloja. Na području Šoderice i Jegeniša ti slojevi šljunka imaju dubinu deset do dvadeset metara, a kod Gabajeve Grede debeli su čak 130 metara. U tim naslagama našlo se je prilikom eksploatacije dosta paleontološkog materijala.⁵ Pronađene su kosti mamuta, vunastog slona koji je živio u posljednjem razdoblju ledenog doba u vrijeme najvećih zahlađenja. Bio je visok i do šest metara a težio je nekoliko tona. Živio je na euroazijskom kopnu a migrirao je i u Sjevernu Ameriku u vremenu kada je Beringov tjesnac bio kopnena veza Azije i Sjeverne Amerike. U Šoderici su pronađeni i kosti europskog - stepskog bizona koji je izumro potkraj ledenog doba. Bilo je tu i kosti sobova, a tijekom mezolitika kada se počinju pripitomljivati neke životinje kao

² Radovan KRANJČEV, »Neke prirodoslovno-ekološke značajke okolice Torčeca«, U: *Povijest Torčeca*, Izd. kuće dr. Feletar, Koprivnica - Bjelovar, 2000., 37; Isti, »Jezero Šoderica. Današnje stanje i prijedlozi sanacije i revitalizacije.« *Podravski zbornik*, 28, Koprivnica 2002., 325--335.

³ Goran ŠAFAREK, *Šoderica*. Koprivnica 2014.

⁴ Dragutin FELETAR, »Šoderica, povijesno-ekološki pogled vađenja šljunka«, Zbornik: *Zaštita prirode i okoliša i eksploatacija mineralnih sirovina*, Zagreb 1996, 273-281.

⁵ Ivan ZVIJERAC, »Faunističke zajednice starije i srednje kamenog doba koprivničke Podravine, U: *Povijest Torčeca*, 39- 43.

što je pas, koza, ovca, govedo, svinja a kasnije u neolitiku, eneolitiku i brončanom dobu i konj, magarac, kokoš nalaze se i njihovi ostaci. Upravitelj eksploatacije šljunka na Šoderici Ivan Zvijerac je upozorio na razna razdoblja iz kojih su pronađeni razni ostaci, a u suradnji s dr. Zorkom Markovićem opisani su rezultati prikupljanja s arheoloških nalazišta u okolici Torčeca, pa upućujem zainteresirane na te radove.⁶ Od mlađeg kamenog doba možemo već pouzdano pratiti povijesni razvoj ovog područja jer su zastupane Starčevačka kultura, kultura Seče, Lasinjska kultura, Vučedolska kultura, Licenska keramička kultura i Kultura grobnih humaka iz Brončanog doba. Istraživanje Želznog doba još ni do danas nije potpuno završeno, a antičko razdoblje ukazuje da su ovim područjem prolazile glavne prometnice prema istoku i jugu. Pojedinačni nalazi upućuju i na naseljavanje u doba seobe naroda, te postoji kontinuitet naseljavanja od 9. stoljeća pa sve do turskih ratova u 16. stoljeću. Nekoliko vrijednih istraživača je u zadnjih pola stoljeća popunilo gotovo sve praznine na arheološkoj karti i danas se o Šoderici i njenoj okolici može govoriti kao o vrijednom i značajnom području za povijest.

Moja pokojna šogorica, arheologinja Sonja Kolar registrirala je arheološke nalaze u Podravini i isticala prehistorijske kamene sjekire, ali je 1967. izvađena iz Šoderice brončana antička kutljača s uništenim dnom, ali sačuvanim rubom i drškom koja je ukrašena nizom ugraviranih točkica, te labuđim glavama na gornjem dijelu drške, gdje se nalazi i ime majstora »Helvi«. Pronašla je da se ime Helvus susreće na sjeveru te pretpostavlja da je posuda importirana iz Galije. Iz Šoderice potječe i antička željezna sjekira, kosa, trozub te konjanički mač s nečitim žigom iz 3. i 4. stoljeća. Otkrivena je i željezna kutljača s tordiranom drškom, koja nalikuje na antičke kutljače koje su služile za lijevanje željeza. Iz Šoderice potječe i romanički i dva gotička mača koji na gornjem dijelu sječiva imaju ugraviran crtež trčećeg vuka, pa ih i zovu Vukovci. Sjećam se da ih je donijela vlakom u Zagreb te tražila pomoć u Arheološkom muzeju u Zagrebu za njihovu dataciju. Iz Šoderice je izvađeno i dosta kasno srednjovjekovnih predmeta, ponajviše sjekira.⁷ Iz turskih vremena nema nalaza što upućuje na zaključak da su Osmanlije ili očistile taj teren od ljudi, ili su izbjegavali podvodne močvarne terene uz Dravu, a stalni stanovnici su vjerojatno preživljavali u podvodnim močvarnim terenima Drave kakvi se vide na slikama naivnog slikara Mije Kovačića iz Gornje Šume.

Već spomenuti Zvijerac osnovao je u Torčecu mali zavičajni muzej u kojem je pohranio i antičku nadgrobnu stelu koju je pronašao 2001. godine pri eksploataciji šljunka iz Šoderice. I koprivnički urar Martin Nemeć godinama je donosio u Gradski muzej Koprivnice predmete pronađene u Šoderici.

3. PRVE EKSPLOATACIJE ŠLJUNKA

Šoderica je postala zanimljiva za građevinarstvo prolaskom željezničke pruge na liniji Zakany - Koprivnica - Zagreb - Rijeka. U vrijeme bana Mažuranića, počinje se shvaćati važnost šljunka za gradnju cesta i potrebnih željezničkih objekata, pa se javlja veći interes za ovo područje. Do tada na granici Provincijala i Vojne krajine, u vrijeme razvojačenja Vojne krajine dolazi do pobune stanovništva koje je htjelo zadržati status slobodnjaka i biti neobavezno za bilo kakva podavanja. Pod vodstvom drnjanškog kapelana Radoslava Martinovića stanovništvo Torčeca i Đelekovca se pobunilo protiv vlastelina Ferdinanda Inkeya⁸ koji je bio Mađaron sa najvećim posjedom u čitavom ovom kraju. Posjed je zauzimao površinu od 40.000 hektara, te je Inkey nastojao uvećati svoje prihode na račun seljaka. Imao je nešto zemlje i na području Drnja i Đelekovca. Nemiri su ugušeni pomoću žandarmerije i sa odobrenjem

⁶ Dr. Zorko MARKOVIĆ, Ivan ZVIJERAC, »Arheološko povijesni slijed naseljavanja Torčeca i okolice«, U: *Povijest Torčeca*, str.44-59.

⁷ Sonja KOLAR, Arheološki lokaliteti u općini Koprivnica, *Podravski zbornik '76*, Koprivnica 1976., 108; Robert ČIMIN, Slučajni arheološki nalazi iz podravske šljunčara u Muzeju grada Koprivnice, » *Podravina*, Vol. 12, br. 24, Koprivnica 2013., 24-37. U ovaj rad su uklopljeni i izvještaji arheologa Zorka Markovića kao i predmeti iz zbirke Ivana Zvijerca, a budući da ovdje prezentirani rad nije arheološki rad upućujem zainteresirane na navedenu literaturu.

⁸ Ferdinand Inkey (Rasinja, 1829. - 1890) bio je vlasnik Rasinje ali su mu imanja ležala razbacana diljem Varaždinske županije i bio je oko 1870. najveći veleposjednik tog područja. No prevelike diplomatske ambicije Mirka Inkeya, ali i političke okolnosti, osiromašile su obitelj i ona već početkom 20. stoljeća jedva preživjela. (Tatjana RADAUŠ, Milan. VRBANUS, Inkéy, *Hrvatski biografski leksikon*, 6. Zagreb, 2005., 49.)

banskog namjesnika Antuna Vakanovića. Križevački veliki župan protjerao je Martinovića iz ovog područja.⁹ Ferdinand Inkey (Rasinja, 1829. – 1890.) je dugo godina djelovao kao zastupnik u Hrvatskom saboru. Na izborima 1873. ipak su pobijedili narodnjaci i Ivan Mažuranić je postao ban. Poznajući dosta dobro prilike na području Križevačke i Bjelovarske županije Mažuranić je veliku pažnju posvetio području Koprivnice gdje je često dolazilo do sukoba građanskog i vojničkog stanovništva, što je vuklo korijen još iz vremena kada su se građani slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice sukobljavali s krajiškim oficirima oko šume i raznih privilegija.¹⁰

4. POČECI EKSPLOATACIJE ŠLJUNKA U ŠODERICI

Mažuranić je proveo upravnu reformu. Sve do 1878. Torčec bio u okviru općine Đelekovac koja je pripadala pod koprivnički kotar koji je bio podžupanija Križevačke županije. Tada je Torčec pripojen općini Peteranec, a nakon što je Križevačka županija ušla u Bjelovarsku županiju 1886. Za vrijeme banovanja Khuena Héderváryja Torčec dolazi u sastav općine Đelekovec u kotaru Ludbreg koji je pripao Varaždinskoj županiji. G.1890. područje Torčeca s Botovom i Torčecom dolazi zajedno s općinom Đelekovec pod Koprivnicu kao i vlastelinstvo Inkeya u Rasinji, i mislim da je ova odluka donesena kako bi najveći utjecaj na eksploataciju šljunka i pijeska iz Šoderice imali poduzetnici iz Koprivnice i Bjelovara. I u Varaždinskoj i u Bjelovarsko-križevačkoj županiji ovo područje se nalazilo na periferiji, pa je o njemu vođeno malo brige.¹¹ Inkey očito nije shvatio vrijednost eksploatacije šljunka pa je vlastelinstvo, odrekavši se eksploatacije šljunka na Šoderici, godinama životarilo na ivici rentabilnosti, sve dok ga nije dokrajčila agrarna reforma i samoubojstvo nesretnog Mirka Inkeya.¹²

Konačno je željeznica - u rukama kraljevske mađarske države - odredila razvoj ovog područja i šljunak je postao najvažniji izvozni artikl, potiskujući poljoprivrednu i stočarsku proizvodnju. Trgovačka važnost Drnja je zapala u krizu već 1872. s ukinućem Varaždinske Vojne krajine, te su se spojila đurđevačka pukovnija u kojoj je bilo i Drnje s provincijalom. Najveća pažnja posvećuje se sada samo eksploataciji šljunka i osiguranju kvalitetne željezničke pruge prema Zagrebu i moru, pa se više ne spominju ni akcije oko uređenja Drave kao plovne rijeke, koja je započela u doba bana Šokčevića oko 1862. i koja je za tog bana provedena do Barcsa. Od dalje regulacije se je odustalo zbog nedostatka sredstava a i državne mađarske politike koja je Hrvatsku promatrala samo kao tranzitno područje prema moru. Interes za plovnost Drave posve je iščezla kada su Mađari izgradili željeznicu do Barcsa koja je preko Virovitice imala priključak do Daruvara, pa se čitav trgovački promet između Slavonije i Srednje Europe odvijao tim putem. Trebalo je čekati do 1912. kada je Virovitica spojena u čitavoj dužini s Koprivnicom, odnosno kada je Podravina spojena sa Slavonijom, ali je ovo zakašnjelo spajanje ostavilo velikog traga u odnosu prema gospodarskom razvoju. Bjelovar je 1900. dobio priključak na Kloštar Podravski odakle se moglo željeznicom doći do Osijeka. Područje Koprivnice, dakle i Šoderice, orijentirano je krajem devetnaestog stoljeće prema Bjelovaru. Bjelovar je 1894. spojen s Križevcima željezničkom prugom, a Križevci su od 1870. imali izravnu željezničku vezu s Koprivnicom i Drnjem odnosno Botovom gdje su sagrađene i lijepe željezničke stanice kao prve stanice koje su mađarski putnici vidjeli prelazeći s Mađarskom kraljevskom željeznicom Dravu. Bio je to znak dobrodošlice. Oko tih stanica bio je nasut šoder i obješene drvene košarice sa cvijećem. Spomenutom izgradnjom željezničkih pruga s uključivanjem Bjelovara 1894. godine, stvoren je dakle trokut u čijem centru je bio Bjelovar koji je svoj razvoj osnivao na poljoprivrednoj i stočarskoj proizvodnji, odakle su se ti proizvodi lagano otpremali na tržišta Austrije i Njemačke.

Potražnja za šljunkom pojavila se i u intenziviranju i modernizaciji građevinarstva te je šoder i pijesak iz korita stare Drave postao tražena roba koja je nakon što je izgrađena željeznička pruga prema

⁹ Hrvoje PETRIĆ, *Općina i župa Drnje. Povijesno-geografska monografija*, Drnje 2000., str. 94 i d. *Drnje*, str. 94.

¹⁰ Rudolf HORVAT, *Borba za šumu Šalovicu*, U: *Poviest slo. i kr. grada Koprivnice*, Koprivnica 1943., 232-234.

¹¹ H. PETRIĆ, *Drnje*, 94 i d.

¹² H. PETRIĆ, *Opća povijest Torčeca*, U *Povijesti Torčeca*, 91.

Mađarskoj bio izvožen u Mađarsku, a još veće količine prema Zagrebu, Karlovcu i Rijeci, pripomažući kvalitetnoj izgradnji tih gradova u razvoju. Osobito je mnogo šodera i pijeska iskorišteno kod gradnje u Zagrebu, jer je šljunak i pijesak iz Šoderice bio kvalitetniji od onog vađenog iz Save. Još i danas se može prepoznati koje su zgrade u Zagrebu rađene s tim građevnim materijalom.

Prve pokušaje eksploatacije šljunka nalazimo kod domaćih ljudi i autohtonog stanovništva i prije industrijske eksploatacije. Stanovnici Torčeca bili su slobodnjaci i bili su u prijateljskim odnosima s mađarskim susjedima. G. 1848. opljačkala ih je austrijska vojska. Sučija Torčec je potpadala pod Križevačku županiju i stanovnici općine Botovo zatražili su izdvajanje iz njenog sastava i pripajanje mađarskoj županiji ali to nisu dobili.¹³ Bilo bi za očekivati da su slobodnjaci Torčeca, koji su snabdijevali svoje mađarske susjede kvalitetnim vinom shvatili i vrijednost šljunka i pijeska iz napuštenog korita Drave gdje su ležale ogromne količine tog materijala. Šljunak je bio regalno pravo i za njega je trebala carska koncesija. Prvi su važnost ovog posla shvatili Židovi u Drnju, a čini se i grkokatolici kojih je u Torčecu gornjem živjelo 1866. čak 79. No Drnje je bilo veće mjesto i Židovi su živjeli u posebnoj dijelu Drnja koji se zvao Židovaroš plaćajući do 1873. posebni porez za slobodu stanovanja u Hrvatskoj. U Drnju je djelovala i podružnica Gospodarskog društva iz Zagreba koju je vodio drnjanski župnik Ignjat Vimpošek. On je 1. srpnja 1881. zatražio od Zemaljske vlade odobrenje za osnivanje novčanog zavoda u Drnju, po uzoru na Brdovečku predumionu. Proricao je lijepu budućnost predumionu zbog položaja između Botova, Peteranca, Sigeca i Torčeca, gdje je živjelo 6000 stanovnika.¹⁴ Vjerojatno je Vimpošek želio akumulirane kapitalne uložiti u eksploataciju šljunka i pijeska, ali nešto se desilo da do toga nije došlo, iako je Predumiona djelovala više godina. Možda je razlog pobuna stanovništva u Goli i Ždali protiv drnjanskih židovskih trgovaca koji su nakon toga i počeli preseljavati u Koprivnicu.¹⁵ A možda je razlog i pobuna zbog poreza koja je 1883. zahvatila čitavo Hrvatsko Zagorje i dovela do ostavke bana Pejačevića ili dugotrajna agrarna kriza koja je započela slomom na bečkoj burzi 1873. i trajala do 1896., te filoksera i peronospora koje su uništile većinu vinograda u Dalmaciji ali i sjeverozapadnoj Hrvatskoj, stvorivši osjećaj beznađa na selu. Nikakve koristi ni od Križevačkog gospodarskog učilišta, osnovanog još 1860. godine, koje nije brzo pristupilo sanaciji vinograda, a nije uopće prepoznalo vrijednost šljunka i pijeska za građevnu industriju i gradnju cesta i pruga. Iako je Vimpošek bio župnik u Drnju od 1875. do 1919. godine, dakle punih 44 godina, nije uspio razviti onakvu gospodarsku aktivnost kakvu je razvio župnik Hadrović u Visokom kraj Križevaca koji je uspostavio izvanredno dobre odnose s narodom koji je slušao njegove gospodarske savjete.¹⁶

Židovi su pažljivo pratili potrebe gradnje željeznica. Spoznali su da je cement novi građevni materijal za čiju je izradu potreban šljunak i pijesak. Potrebu za šljunkom iskazivale su i ceste koje su bile strašno loše te su se počele graditi tako da je drvom stvorena tvrda podloga a onda je zasipana šljunkom. Takva je cesta bila i ona koja je išla od Drnja, preko Torčeca i Đelekovca u Veliki Otok i koja se od 1770. zove trgovačka cesta »Via commercialis«. Kao tvrda cesta ova je cesta vjerojatno sagrađena u vrijeme kada je vlasnik Rasinje i susjednih zemalja bio barun Ferdinand Inkey, koji je kupio Rasinju i okolni kraj od Elizabete Lakuš ili Terezije Palffy de Erdödi, supruge Ivana Nepomuka Erdödija, hrvatsko-slavonsko-dalomatinskog bana i podmaršala.¹⁷ No iako im je Šoderica bila u vlasništvu Ferdinand Inkeyu je umro 1890. godine, davajući prvo Šodericu u zakup, a onda ju je i prodao, te njegove kćeri Gabrijela, Ludmila i Ferdinanda te sin Mirko III. nisu iskoristili ovo izvanredno blago koje je jedno vrijeme bilo u njihovom posjedu. Nisu znali zatražiti koncesiju za eksploataciju, ali je to 1907. učinio

¹³ H. PETRIĆ, Povijest Torčeca, 90-91.

¹⁴ Hrvatski državni arhiv (HDA), UO ZV, kut. 616, 9872/1981. (79, 1881-1884, sv. 6-2, 16714/1881, br. 566.

¹⁵ H. PETRIĆ, Povijest Torčeca, 87, 90. Ovaj proces preseljenja židovskih trgovaca iz drnjanske Židovaroši u Koprivnicu započeo je već oko 1800. i završen je očito onda kada su Židovi stekli puno pravo raspolaganja svojom imovinom Zakonom od 1873. godine.

¹⁶ M. KOLAR, Prilog gospodarskoj povijesti Visokog od 1800. do 1941. godine, Zbornik radova: *Visoko, oaza stare hrvatske krijeposti i čestitosti*, (ured. Gustav Kuzmić i suradnici) Varaždinske Toplice, 2005., 255-266.

¹⁷ H. PETRIĆ, »Povijest Torčeca«, U: *Torčec*, n.dj., 81.

poduzetnik Ivan Grotofil. On vadi šljunak bez potrebne mehanizacije, pa izvađene količine nisu zadovoljavale potrebe sve razvijenije gradnje cesta, pruga i građevina koje su počele koristiti cement.

Židovi su dakako pažljivo pratili što se dešava na Šoderici i poduzeće Hinko Freund¹⁸ i sinovi d.d. iz Budimpešte uzima koncesiju i doprema 1912. prvi parni bager na Šodericu, čime je količina izvađenog šljunka višestruko uvećana.¹⁹ Prvi svjetski rat je zaustavio vađenje šljunka i pijeska, a vojske i zeleni kadar su prošli ovim područjem, pa su devastirani pogoni šljunčare na Šoderici i ona jedno vrijeme ne radi.

5. INDUSTRIJSKA EKSPLOATACIJA ŠLJUNKA NA ŠODERICI POSLIJE PRVOGA SVJETSKOG RATA

Najintenzivnije vađenje šljunka iz Šoderice započinje u međuratnom razdoblju zahvaljujući kapitalu obitelji Singer iz Bjelovara. U Ludbreškoj dioničkoj štedionici, osnovanoj 1892. godine, radio je kao predsjednik i ravnatelj Vilim Scheyer, a u ravnateljstvu su bili Salamon Weinrebe, Albert Scheyer, Samuel Scheyer, Samuel Rosenberger, te u nadzornom odboru Max Neumann jun. i Jakob Stern, te knjigovođa Aleksander Singer. Ovdje prvi puta susrećemo prezime Singer, židovsku obitelj koja je živjela u okolici Bjelovara i koja je razvila izuzetnu gospodarsku aktivnost na većem dijelu Bjelovarsko-križevačke županije u okviru koje se nalazila i Šoderica.²⁰ Već oko 1892. godine Dragutin i Slavko Singer iz Zagreba, članovi ugledne poduzetničke obitelji Singer iz Bjelovara uključeni su u poslove oko vađenja šljunka. Obitelj Singer se je zadržavala u Koprivnici i ing. Dragutin Singer bio je zaposlen na »Danici« kao poduzeću kojim su upravljali Židovi i u vremenu likvidacije Danice. Singeri su imali svoje posjede isključivo na području Bjelovarsko – križevačke županije. Dragutin Singer imao je nekoliko zemljišta i sjenokoša u Bjelovaru, a 1941. - na početku Drugoga svjetskog rata - je imao zemljište u Koprivnici, u Đurđevcu, Grubišnom Polju i Korenovu.²¹

Vađenje šljunka i pijeska na Šoderici uvećao je Lavoslav Singer (Bulinac, 1866. - logor 1942.) svojim kapitalom. Bio je rodom iz Bulinca kraj Bjelovara gdje je postojala jedina od Zemaljske vlade priznata židovska kućna zadruga u Hrvatskoj. Iz nje je poteklo više Singera, no Lavoslav se najviše spominje jer je bio inventivan i stvorio je veliko bogatstvo iskorištavajući mogućnosti Podravine na području vađenja ugljena, prerade žitarica, ali i eksploatacije šljunka na Šoderici i vađenja zlata u Dravi. Mislim da je i uspješna promocija Singer mašina bila posljedica Singerove aktivnosti, pa je i Josip Broz Tito djelovao u Velikom Trojstvu kao predstavnik ove američke firme šivaćih strojeva koje su promijenile život domaćica koje su nakon polaska singerovih tečaja šivanja lakše opremale svoje kuće i izrađivale odjeću. Singer nije bio poznat kao Braun po humanitarnoj djelatnosti, ali je industrijalizacijom i modernizacijom učinio za stanovništvo bjelovarskog kraja isto toliko.

Povijest obitelji Singer možemo pratiti od zadnje četvrti devetnaestog stoljeća. U Bulincu kraj Bjelovara živio je posljednik Josip Singer, član Stranke prava koji se uključio u vodstvo Stranke prava 1881. zajedno s Frankom Pevalskom iz Novigrada Podravske, Hinkom Hinkovićem, te svećenicima Pavlom Brantnerom iz Hercegovca i Franjom Starčićem iz Vrtlinske.²² Agilni Josip Singer dobro je poznavao područje đurđevačke pukovnije i često je dolazio u Drnje gdje su živjeli mnogi Židovi u dijelu koji se zvao Židovaroš i koji su poslovali na granici Đurđevačke pukovnije s provincijalom. Nakon ukinuća

¹⁸ Freund je bio uključen u gradnju lokalnih željezničkih pruga u području Bjelovara.

¹⁹ H. PETRIĆ, »Povijest Torčeca«, n.dj., 95.

²⁰ *Hrvatski kompas*, *Financijski ljetopis za 1913/4.*, Zagreb, 1913., 210-211.

²¹ Hrvatski arhiv u Zagrebu, Ponova, Popis židovskih nekretnina po kotarevima. Površina i vrijednost ovog zemljišta nije iskazana za razliku od Šandora Brauna koji je imao u oranicama, livadama, vinogradima i šumama na području Đurđevca vrijednost od 200.000 dinara (u lipnju 1941). Neki Vjekoslav Singer i Julijana imali su oranice u Kutinu u vrijednosti od 150.000 dinara. Sigmund Singer imao je u Zagrebu gradilište u vrijednosti od 170.000 dinara. Neki Desider Singer imao je u Vrapču građevnu parcelu. Ilona Singer imala je u Županji livadu i čardak u vrijednosti od 40.000 dinara.

²² Željko KARLAU, *Moderna povijest Bjelovara 1871.-1910.*, Zagreb - Bjelovar, 2012, str. 65 i 66.

Vojne krajine oni preseljavaju u Koprivnicu i u Ludbreg te u ostala podravska mjesta, ali je nekoliko Židova i dalje živjelo u Drnju sve do 1941. godine.

Sin Josipa Singera bio je Lavoslav Singer, izvanredno sposoban, koji se u doba kada je Simo Blaževac, prijatelj bana Khuena Hedervaryja, dakle unionist, bio gradski načelnik Bjelovara (1889.-1913.) Ova dva čovjeka radila su na tome da Bjelovar postane privredno središte tog dijela Hrvatske. U procesu modernizacije osnivale su se brojne tvornice, među kojima su mlinovi, pilane i sl. Ban Khuen Hedervary je želio utjecaj njemu sklonog Bjelovara proširiti sve do Koprivnice, što pokazuje i izložba gospodarskih proizvoda u Zagrebu 1891. godine. Singer je na izborima u Bjelovaru 14. XI. i 18. XII. 1907. bio kandidat stranke prava, budući da je ban Khuen napustio 1903. Hrvatsku, pa su se mnogi Židovi opredjeljivali pravaški. Singer se je polako povezivao s ostalim investitorima industrije u Podravini, i bio je dioničar najveće podravske Tvornice kemijskih gnojiva i Tvornice čavala »Danica« koja je osnovana 1906. u Koprivnici.

Lavoslav Singer je 1907. bio predsjednik Hrvatske trgovačke-obrtne štedionice, a 1906. je sudjelovao i u osnivanju Pitomačko-črešnjevačkih ugljenokopa d.d. Bjelovar, gdje su bili glavni dioničari Miroslav Strižić, Salamon Freund koji 1898. sudjelovao kod osnivanja Trojstvenih ugljenika koji su ubrzo propali. Između dva rata pravi su vlasnici Pitomačko-črešnjevačkih rudnika bili Adolf i Lavoslav Singer.²³ Ugljen ovih rudnika koristile su željeznice, ali i sve tvornice u tom području. Lavoslav Singer je bio i osnivač Bjelovarskog paromlina. Radius njegovog djelovanja bio je vrlo širok, pa ga kao značajnu ličnost iz redova Židova spominje i dr. Krešimir Švarc.²⁴ Nije isključena ni Singerova povezanost s arhitektom Slavkom Löwyjem koji od 1933. do 1941. mnogo gradi po čitavoj Hrvatskoj, a upravo kod zgrada koje je gradio koristi se pijesak i šoder iz Šoderice. Može se pretpostaviti da je Otto Kollman koji je imao veliku trgovinu građevnog materijala u blizini koprivničke gimnazije trgovao pijeskom i šoderom iz Šoderice. Brat Lavoslava Singera Gustav bio je časnik u Severinu, pa se može govoriti o obitelji Singer kao židovskoj poduzetničkoj obitelji koja je znatno potaknula razvoj privrede u čitavom bjelovarskom kraju, uključujući tu i Đurđevac i Koprivnicu.

Treba uočiti ovu istovremenost osnivanja tvornice Danica i intenziviranje vađenja šljunka na Šoderici. Očito se mnogo gradilo pa je Singerov bager radio do poslije Drugoga svjetskog rata. G. 1906. Lavoslav Singer kandidirao se u Bjelovaru za saborskog zastupnika kada i Stjepan Radić ali su pravaši bili prejaki i Radić je na izborima propao.²⁵ Za bana Tomašića Singer je bio vrbovan da se založi za Tomašićevu stranku, ali je Lavoslav Singer sabotirao ovaj dogovor, te je u Sabor izabran pravaš Ivan Peršić iz Đurđevca. No 1912. Tomašić je podnio ostavku i došao je za bana unionist Slavko Cuvaj, čiji je otac bio gradonačelnik Bjelovara jedno vrijeme, pa se opet politika posve promijenila.

Glavna aktivnost Singera bila je privredna a politikom se služio samo kada mu je ona trebala, pa je tako upravo u vrijeme bana Khuena Hedervaryja uspio stvoriti temelje za tvornice i poduzeća dobivajući potrebne dozvole u mađarskom ministarstvu industrije u Budimpešti. Kada mu to nije više trebalo Lavoslav Singer se priklanja pravašima uvijek polazeći od Bjelovara kao svoje baze i jedinog zavičaja koji je tada mogao imati.

Čini se da je često dolazio u Drnje, a uvidio je i velike potrebe željeznice ne samo za ugljenom već i za šljunkom. Pruga Zakany - Zagreb duljine 103,074 kilometara izgrađena je radom više od pet stotina radnika u svega 18 mjeseci. Trebalo je izgraditi 1869. i drveni most za prolaz vlaka duljine 516 metara i 4. siječnja 1870. vlak je prošao ovom prugom koja je bila u vlasništvu Mađarskih državnih željeznica. Ova pruga je bila u koliziji s prugom od Budimpešte do Žakanya preko Nagykanisze koja je bila u vlasništvu austrijskog Društva južnih željeznica. To je silno zakompliciralo putovanje, te je 1882. Mađarska izgradila svoju direktnu prugu od Budimpešte preko Kapošvara do Gyekenyesa, a 1884. i prugu od Gyekenyesa do Botova i Drnja, gdje su izgrađene lijepe željezničke stanice i gdje su vlakovi stajali. G. 1884. sagrađen je i novi most željezne konstrukcije sa dva kolosijeka i tu se kod Botova pruga

²³ Ž. KARLAULA, *Moderna povijest Bjelovara*, str. 135, 137.

²⁴ Krešimir ŠVARC, »Prilozi za povijest koprivničkih Židova«, *Podravski zbornik*, 1991., 174.

²⁵ Isto, str. 104.

granala prema Zakanyju i prema Gyekenyesu.²⁶ Lavoslav Singer je shvatio vrijednost šljunka i angažirao se u toj eksploataciji koja je prolazila kroz svoje zlatno doba.²⁷

Uključen je u financiranje gradnje pruge Bjelovar - Veliki Zdenci, koja je čitavom ovom kraju dala novi zamah.²⁸ Sve pruge osim Mađarske državne pruge Gyekenes - Zagreb građene su na ovom području ujedinjenim kapitalom židovskih poduzetnika i lokalnih općina koje su se radi toga često zaduživale.

Singerovi su bili mnogostrani. Uočili su svjetleća kvarcna zrnca u pijesku te poneko zlatno zrnce, pa su organizirali ispiranje zlata na Dravi, što je bilo isplativo dok nije sagrađena hidrocentrala Maribor-Fala, koja je pokupila zlatna zrnca i prerađivala ih u zlatarni Celje. No Fala je sagrađena tek 1906. godine i još jedno vrijeme nakon njenog puštanja u rad i ispiranja dravskih voda, vađenje zlata iz Drave je bilo isplativo u Međimurju.²⁹

Singer je nastojao iskoristiti sva prirodna bogatstva Drave. On je individualno zlatarstvo na Dravi i Muri kojim su se bavili siromasi Donjeg Vidovca, Donje Dubrave, Marije na Muri, Legradu i ponešto Ferdinandovca povezo. Potraga za zlatnim šljuncima povremeno je obuhvaćala stanovnike uz Dravu koji su se otisnuli Dravom na svojim čamcima te su nekoliko dana vadili šljunak iz Drave te ga ispirali, tražeći zlatna zrnca. Traženje zlata u Dravi bilo je stari običaj ljudi uz Dravu. Prema Dragutinu Feletaru u popisu zaplijenjene riznice Petra Zrinjskog u Čakovcu odneseno je u Beč 41,5 dukata čistog zlata ispranog iz rijeke Drave.³⁰ I carica Marija Terezija je 1749. izdala povelju dajući zlatarstvu na Dravi novi poticaj za ispiranje zlata.³¹ Uvijek kada su gospodarske prilike bile loše narod je posezao za vađenjem zlatnih zrna u Dravi, pa usprkos slabim rezultatima ono se održava i u međuratnom razdoblju, a ima ga i danas. Još u doba mog dolaska na Šodericu prije Drugoga svjetskog rata bili smo fascinirani sjajnim zrcima sitnog kvarca, te smo stalno mislili da su to zlatna zrnca. No koliko znam nitko nije uspio skupiti veću količinu tih zrnaca, pa je zlato ostalo bajka vezana uz priče iz Vošickijeve serije priča »Tako vam je bilo nekoć«.

6. SINGER POVEZUJE EKSPLOATACIJU ŠLJUNKA S KUPANJEM NA ŠODERICI

Židovi su pažljivo proučavali prirodna bogatstva Hrvatske, uočivši u iskorištavanju tih resursa mogućnost svog bogaćenja i kroz pola stoljeća držali su u svojim rukama najveće vrijednosti zemlje, potiskujući veleposjednike koji se uopće nisu uspijevali prilagoditi novim vremenima. U ruke Židova došli su najveći mlinovi, pilane, ciglane, šumska eksploatacija, ali i eksploatacija ruda i šodera.

Parni bager, koji je dopremljen 1912. godine iz Mađarske, naglo je povećavao količine vađenog šljunka i pijeska koji su se vadio s obale pa je bager plesao oko obala, stalno povećavajući obujam jezera. Bager je imao kapacitet četiri kubika šljunka i pijeska u četiri minute a mogao je zahvatiti šoder do dubine od 12 metara. Veće količine šodera potaknule su općinsko poglavarstvo Drnja na osnivanje Tvornice cementne robe s potrebitim strojevima 1913. godine, koja je radila kraj općinske zgrade.³²

Kontrolu nad radom bagera na Šoderici vodili su Dragutin i Slavko Singer sve do 1939., a onda su spoznavši neprijateljski odnos banovinskih vlasti prema Židovima prodali koncesiju ing. Jaromiru Dup-

²⁶ H. PETRIĆ, »Povijest Torčeca«, 87-88.

²⁷ Ž. KARAUŁA, *Moderna povijest Bjelovara*, 138.

²⁸ Isto, str. 110 i 116.

²⁹ Dragutin FELETAR, *Podravina, Prinosa poznavanju gospodarskog razvoja sjeverozapadne Hrvatske*, Koprivnica 1973. 164.; Isti, »Zlatarstvo i splavarstvo na Dravi«, *Podravski zbornik*, 2, Koprivnica 1976, 116-132., Drava nosi zlato, *Glas Podravine*, Koprivnica, 19. VIII. 1967.; Vladimir BERMANEC, Ladislav PALINKAŠ, Marin ŠOUFEK, Vladimir ZEBEC, »Zlato u Dravi i Muri«, *Podravina*, Vol. 13, br. 25, Koprivnica, lipanj 2014, 7-18.

³⁰ Vladimir KAPUN, »Zapljenja i pljačka imanja Zrinskih u Međimurju«, *Kajkavski kalendar*, Čakovec, 1970. i 1971.

³¹ Emil LASZOWSKY, *Rudarstvo u Hrvatskoj...*Zagreb, 1942., str. 77.

³² D. FELETAR, *Podravina*, str. 156.

skom.³³ No nisu otišli u inozemstvo. Gotovo čitava obitelj Singer stradala je u Holokaustu, a Lavoslav Singer se održao u Bjelovaru do svibnja 1942. kada je sa zadnjom grupom Židova bio otpremljen u Jasenovac i tamo ubijen.³⁴

7. MOJA SJEĆANJA NA ŠODERICU PRIJE DRUGOGA SVJETSKOG RATA

Židovi su Koprivnicu smatrali svojim gradom. Obogatili su ju kapitalom i razvojnim idejama. Vrlo predano su brinuli za vjerski i odgojni život svoje zajednice, ali s jednakim marom vodili su brigu i o zabavnom životu Koprivnice pa su ovdje utjecali na razvijeni muzički i športski život.

Iako izvanredno predani radu, Židovi nastanjeni u Koprivnici, koju su smatrali sretnim izborom u kojem su ih ljudi cijenili jer su razvili grad privredno, nisu zanemarivali kulturu, šport i zabavu. Izgradili su tenisko igralište u Koprivnici, a unijeli su u grad i moderne američke plesove kao što je tango koji su preplavili svijet poslije Prvoga svjetskog rata. Posve je prirodno da su uočili mogućnosti eksploatacije Šoderice za kupanje. Znali su da čovjeku treba i odmor. Prvi su sagradili nekoliko drvenih vikend kućica na stupovima u vodi, a kasnije je izgrađeno i dvadesetak drvenih kabina. Na Šoderici se prodavala soda voda iz koprivničke tvornice Löwy, kasnije Štefok, u staklenim bocama raznih boja sa sifonima koju je prodavao jedan ugostitelj iz Torčeca u drvenoj šupi. Mislim da se točilo i pivo i vino, ali to nisam zamijetila, premda znam da je šupa uvijek bila puna svijeta. U to vrijeme me je više interesirala pojava Turčina sladoledara koji je u drvenoj škrinji, koja je iznutra bila obložena metalnim pločama i napunjena ledom, dovlačio 2-4 vrste sladoleda, te ih prodavao puneći sladoledne tuljce okruglom žličicom. Sladoled je trebalo brzo pojesti, jer se brzo otapao na žarkom ljetnom suncu koje je obasjavalo Šodericu na kojoj gotovo da nije bilo hlada jer ga trska nije pružala, a drugog je drveća bilo malo, što je čitavom kraju davalo pomalo pustinjaški ugođaj. U to vrijeme još nisu bili zasađeni borovi i drveće koji su kasnije nadomjestili palme i čemprese, pa je zemlja pijeska i šljunka i prekrasne bistre vode dominirala krajolikom. Bager je uvijek radio kilometar ili dva daleko od kupališta. Dolazak koprivničke elite povećavao se brojčano iz godine u godinu i privlačio sve veći broj kupača, čak i iz Križevaca i Bjelovara jer tako čiste vode i takvog mira te kupanja bez opasnosti na umjetnom jezeru Šoderici koje je nastalo eksploatacijom šljunka nije bilo u nigdje na tom području Hrvatske.

Vađenjem šljunka Šoderica se stalno uvećavala, i na njenom sjevernom dijelu podignuto je kupalište, a na drugoj strani jezera nekoliko Koprivničanaca slobodnih zanimanja (odvjetnika, liječnika, trgovaca) podiglo je svoje male sojenice, tj. kućice na vodi s jednom prostorijom i drvenom terasom s koje se moglo skakati u vodu, ali i sunčati. Sojenice su bile malim mostićima vezane s kopnom. Kada nije bilo vlasnika vikendice, ilegalno smo nastanili te terase hitro se povlačeći kada se ovaj pojavio. Dobro je bilo i na drugoj strani - ležanje na sitnom pijesku i gradnja kula, dvoraca i jezera u koje smo puštali male ribice bilo je jednako zanosno i privlačno nama djeci. Upoznala sam Šodericu i njene ljepote u vrijeme kada dno Šoderice još nije bilo zamuljeno te je voda bila bistra kao u najbistrijem gorskom jezeru i u njemu su plivale male ribice čije su ljuskice bljeskale na suncu. Nisu bile upotrebljive za jelo, ali je njihovo lovljenje udicama koje smo sami načinili pričinjavalo nama djeci izvanrednu radost, pa smo u trgovini Hiršler u Koprivnici kupovali male udice i na njih metali crve koje smo prije iskopali u vrtu i donosili ih na Šodericu u nekoj staroj konzervi.³⁵

Imala sam prekrasno djetinjstvo zahvaljujući upravo kupanju na Šoderici gdje smo odlazili ljeti svake subote ili nedjelje. Šoderica je prije Drugoga svjetskog rata bila pravi raj gdje nije bilo puno kupača i gdje se samo čuo ritmičan rad Singerovog bagera: tram-tram-tram, kada su vagončići, puni pijeska i šljunka izvirali iz vode da bi se onda opet nakon pražnjenja vraćali u vodu s nešto lakšim zvukom odnosno višim tonom. No ovo narušavanje tišine specifičnog krajobraza uz vodu nije smetalo

³³ H. PETRIĆ, »Povijest Torčeca«, 95. Jaromir i Josip Dubský vodili su uglednu građevinsku tvrtku u Zagrebu od 1897. kada su se uključili u izgradnju zagrebačke kanalizacije. Prvi su počeli koristiti armirani beton u gradnji.

³⁴ Ž. KARAUŁA, *Moderna povijest Bjelovara*, 446.

³⁵ D. FELETAR, *Podravina*, 163. Feletar je koristio podatke iz elaborata NO kotara Koprivnice iz 1961. »Privreda koprivničkog kotara prije 1941. i nakon Oslobođenja«, rukopis, 1961.

Slika 1. Mira Kolar sa sestričnom Anicom Hasenauer izviruju kroz prozor vagona na povratku sa Šoderice oko 1939.

Slika 2. Kupanje na Šoderici jednog ljetnog dana 1940. godine.

ptice da dolaze na vodu piti, a šaš koji je rastao kraj sojenica vrvio je životom raznih kukaca, libela, paučica i slično, dok su male ribice plivale i u plitkoj vodi. Sve je vrilo životom, a često su jezero prelijetale rode u potrazi za hranom. U kljunu su često nosile žabu ili neku malu zmijicu malim rodama u gnijezdu. Bile su predani roditelji čiji smo let rado pratili.

Podravina je moj zavičaj i s istom ljubavlju s kojom se Dalmatinci sjećaju mora, ja se prisjećam kupanja na Šoderici što pripada u najsretnije dane mojeg djetinjstva. More sam vidjela prvi puta 1948. godine, dakle sa 15 godina. Vidjela sam Šodericu i zimi 1973. godine i činilo mi se da je ljepša od zamrlih morskih gradova u to vrijeme. Rođena sam 1933. godine u Koprivnici, a moj brat Branko je rođen 1930. U doba našeg djetinjstva domaće stanovništvo nije uobičavalo ljetovati na moru, ne samo stoga što je velika svjetska kriza utjecala na materijalno stanje mnogih građanskih obitelji već i zato što je ljeti trebalo raditi na obiteljskim imanjima i spremati zimnicu za zimu.

Koprivički liječnici, odvjetnici, odnosno koprivnička elita koja je znala uživati život, podigla je na obali nasuprot naše sojenice. Na visokim drvenim stupovima bile su sagrađene drvene kućice s jednom prostorijom veličine 3-4 metra i rijetko nešto više. Tu se obično nalazio stol i dvije klupe, liegestuhl koji se iznosio na drvenu terasu oko sojenice, i odakle se moglo stepenicama sići u čamac koji je obično bio tu privezan. Sve je bilo krajnje jednostavno. Neki su činovnici i osobito odvjetnici bili

Slika 3. Istočna strana jezera Šoderica (prema pruzi) koristila se za kupanje oko 1930-ih godina

Slika 4. Šoderica oko 1940.

redoviti posjetioци Šoderice. Sjećam se odvjetnika Trstenjaka koji je imao kuću kod koprivničkog parka i ogradu od kovanog željeza s cvjetnim motivom. Obično je dolazio sam, te je od sunčanja ličio više na Afrikanca nego Slovenca. No očito je uživao u miru i raskoši koju su pružali nebo i voda koje mirisala na ribe i šaš, zanemarujući tutanj bagerovih vagončića i udaljenu pjesmu ostalih kupača na Šoderici. Kada nije bilo vlasnika sojenice kupači s ručnicima bi zaposjeli terasu s koje bi brže-bolje bježali kada bi se pojavio vlasnik.

Ipak je na Šoderici uvijek vladalo demokratsko okružje i svi golači su bez obzira na klasu uživali u plivanju i kupanju u prelijepom bistrom jezeru. Mnogi su odlazili kući ovjenčani vijencima lopoča koje su ubrali na području stare Šoderice, noseći u rukama smeđe batiće trske, pa su izgledali poprilično havajski.

Moja obitelj, koja vuče korijenje iz Đurđevca i Ferdinandovca se nastanila u Koprivnici neposredno poslije Prvoga svjetskog rata. Šoderica nam je bila glavno izletišta i odmaralište ali nas je na kupanje vodila uvijek mama. Vjerojatno su mlade Peršičke tj. moja majka Jelisava i njena mlađa sestra Štefanija posjećivale Šodericu još kao djevojke što sam zaključila po vrlo lijepim i modernim kupaćim kostimima od vune i šarenim suncobranima sa cvjetovima koji su se povlačili po kući dugi niz godina dok nisu propali. Sudeći prema slikama u obiteljskom foto albumu Šoderica nam je bila glavno odmaralište, budući da nismo imali ni oranica, ni livada, ni vinograd. Na Šodericu smo odlazili većinom u subotu u

Slika 5. Jelisava Kolar sa sestrom Štefanijom Hasenauer na putu od Botova prema Šoderici 1937. godine

lipnju, srpnju i kolovozu, vrlo rijetko pod tjednom i to onda kada je otac zamijenio majku u prodavaonici brašna u Basaričekovoj 1.

Prije Drugog svjetskog rata na Šodericu smo putovali vlakom koji je polazio iz Koprivnice ujutro oko 7 sati i vraćali se isto tako vlakom oko 19 sati. Obično bi na vlak za Mađarsku bila prikačena dva stara vagona koja su se iskapčala u Botovu i onda nas je prastara lokomotiva koja se je koristila za dovoz šljunka dovezla do sjeverne obale Šoderice, na čijoj kosoj padini je kao iz pijeska niknulo dvadesetak drvenih kabina. Željeznički red se je slagao prema posjetiocima Šoderice. No to je bilo obično samo subotom i nedjeljom jer u druge dane vlak nije vozio do jezera, a definitivno je prestao prevoziti kupače nakon izbijanja Drugoga svjetskog rata, tj. 1940. godine. U ostale dane iskrcali smo se u Botovu kraj male stanice izgrađene istovremeno kada je Koprivnica dobila svoj lijepi kolodvor, i onda smo pješice išli do samog jezera kroz njive na kojima je rastao kukuruz ili livade na kojima je cvalo cvijeće i zujali raznovrsni kukci. U radne dane lokomotiva je vukla niske teretne vagone natovarene pijeskom prema Mađarskoj ili prema Zagrebu. Nedaleko malih kabina koje su imale klupu na koju se odlagala robu a zatvarale su se običnim ključem koji se iznajmljivao u nedalekoj šupi gdje je postojao šank i gdje je ugostitelj prodavao pivo i vino, ali ponajviše soda vodu odnosno špricer. Bilo je tu i nekoliko stolova oko kojih je vječno bilo vrlo živo u raspravi oko najzanimljivijih događaja u politici ili gospodarstvu, a

često je netko svirao na gitari što je onda bilo praćeno pjesmom mladih gimnazijalaca i gimnazijalki, koji su bili gotovo redoviti posjetioci Šoderice. Nakon što smo se presvukli jurnuli bi prema uređenoj pješčanoj plaži prepunoj srebrnog kvarcnog pijeska, duljine približno 100 metara. Uz obalu su, kroz izvanredno bistru vodu, doplivavale do nas male ribice koje su veselo mahale repnom perajom, bljeskajući se na suncu. Nerijetko bi odmah za njih radili mala jezera od pijeska i onda zarobljavali ta mala živa bića s velikim očima. Veće ribice dječaci su pecali udicom, ali te ribice nisu bile nikakav obrok. No davale su ribićima osjećaj važnosti. Obično bi i njihove udice bile načinjene od običnog štapa na čiji vrh je bila privezana špaga (najlona tada još nije bilo), a onda na kraju male udice na koje smo naticali komadiće kruha, ponekog crva i nešto slično. Moj brat Branko je pokušavao pecati s udicama koje je sam izrađivao od čepova i kupljenih udica. Znao bi i uhvatiti neku bjelicu ili crvenperku, pa smo sa čeznutljivošću gledali prave ribiče koji su se iz stare Šoderice vraćali s dosta velikih riba od kojih su mogli prirediti dobru večeru ili ručak. Brankove ribice pune sitnih kostiju bile su samo za naše mačke, Petera i Lolu.

Mi nismo imali sojenicu, a nismo imali ni sandolinu ni čamac ali nisam to osjećala kao neki nedostatak. Bila sam sretna i zadovoljna brčkajući se u toploj, bistroj vodi Šoderice. S radošću smo dočekivali one koji bi se vraćali čamcima iz područja Stare Šoderice ovjenčani cvjetovima lopoča, batićima trske a ponekad i s nekoliko većih riba koje su bile nanizane na šibu kroz škrge. U čamcu je obično bila grupa. Studenti a možda i učenici viših razreda gimnazije. Svi su oni znali uživati u ljepoti divlje prirode.

Upoznala sam i mnoge tajne Šoderice. Dva ili tri puta uputili smo se u šetnju prema staroj Šoderici i tu nailazili na usamljene parove. No nismo daleko došli. Jednoć me je Buki Albahari uzeo u čamac jednog svog kolege te smo otišli do stare Šoderice gdje se drveni čamac jedva probijao kroz gusto

vodeno bilje, trstiku i lopoče. Tamo smo natrgali i lopoča i nekoliko smeđih batića koji su bili plodovi šaša na Šoderici. Kada smo cvjetove lopoča donijeli u Koprivnicu oni su izgubili ljepotu usahnuvši bez vode, a batići su se već sutradan raspuknuli bacajući sitne sjemenke poput maslačka na sve strane te su se ukućani ljutili zbog tog nereda. Lopoči ostaju svojina vode. Samo ih je Slava Raškaj, glasovita akvarelistica iz Ozlja uspjela uhvatiti u njihovoj nezemaljskoj ljepoti. Oni su česti motiv japanskih umjetnika kao i cvjetovi trešnje u proljeće. Na Šoderici tada nije bilo motornih čamaca. Tek tu i tamo uvečer bi se pojavio drveni stari čamac pun mladih ljudi koji su na području Stare Šoderice pecali i brali lopoče te su djevojke izgledale poput istočnjačkih boginja, i svi su izgledali umorni ali i zadovoljni pjevajući svoje pjesme praćene gitarom koju je uvijek netko znao svirati.

Svako doba dana na Šoderici imalo je svoje karakteristike: svježja i prohladna jutra ljeti; oko 11 sati svježinu bi zamijenila ljetna jara koju je isijavao ugrijani šljunak. Tada je samo voda pružala osvježenje. Kulminacija života osjetila se oko pet sati popodne kad su svileni voden-konjici hvatali svoj plijen kličući na svojim čunjastim nožicama po vodi. Vretenca je bilo najviše u srpnju. Male opnokrilce zapazila je i poznata đurđevačka pjesnikinja Božica Jelušić zadivljena njihovom vještinom kretanja po vodi.³⁶ Mene je najviše fascinirao ogromni parni bager svojim ritmičkim radom i gromoglasnim zvukom. Ponekad smo mu bili vrlo blizu, nastojeći skupiti najljepše kamenje koje je izvukao s dna Šoderice koji su bili veliki i mali, okrugli i dugoljasti, bijeli, crni, melirani, smeđi, ružičasti, jednom riječju predivni i za svačiji ukus. Buka bagera i dim ovog parnog stroja dijelili su dan u određena vremenska razdoblja jer se znalo kada će doći stara lokomotiva s nekoliko vagona, a u najbolja turistička vremena pred Drugi svjetski rat na ovaj vlak su bila prikvačena i dva vagona koja bi nas otpremila kući spašavajući nas od mraka i umora.

Mogu opisati i rad starog Singerovog bagera. Još i danas kad zatvorim oči mogu čuti njegov uravnoteženi ritam. Bager je bio vrlo visok i izgledao je veličanstveno, poput nekog začaranog tornja. Kada su ga zamijenili električnim strojem nije više bilo tog čarobnog ritma. Trebalo je ispjevati pjesmu tom neumornom starcu koji je davao zaradu stanovnicima Torčeca i sezonskim radnicima na željeznici i radnicima na utovaru pijeska i šljunka. Bio je to siguran posao jer uvijek se je nešto gradilo u gradovima a kvalitetan šljunak i pijesak iz Šoderice je bio uvijek tražen. To se osobito osjetilo za vrijeme Banovine Hrvatske, kada su se već počeli graditi protutenkovski bunker, a mnogo se izvozilo i u Treći Reich i mislim da su Nijemci ovaj materijal smatrali jednako važnim kao i naftu.

8. ŠODERICA POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA

Ne znam što se dešavalo sa Šodericom tijekom Drugoga svjetskog rata, ali su barake na obali Drave a i nešto što sam pročitala u povijesnoj literaturi govorili da ni ovo područje nije bilo pošteđeno od rata. Nijemci su istina već u ljeto 1941. nadomjestili srušeni most novim mostom s jednim kolosijekom, a barake i betonski blokovi, te komadi starog željeza svjedočili su da se tu dešavalo svašta, pa je tu jedno vrijeme bio radni logor istovremen s Danicom u kojemu su zarobljenici radili za potrebe rata.

G. 1948. vratila sam se u Koprivnicu iz Virja. Grad se sasvim promijenio. Nestalo je židovskog stanovništva koje je njegovalo kupanje na Šoderici, a došli useljenici iz okolnih sela. Pokušavajući se snaći u urbanoj sredini oni su predano radili u Podravci i stremili su da si izgrade nove domove, crpeći dio kapitala s roditeljskih imanja u okolici. Oni nisu prihvatili tenis kao buržujski skupi šport, pa je tenisko igralište nestalo, ali su itekako prihvatili Šodericu koja postaje mjesto masovnog turizma i demokratskog druženja svih sa svime gdje su se stvarala poznanstva i nicali ljubavi. Pridolaskom velikog broja stanovnika novonarasle Koprivnice, Šoderica je postala prebučna i prenatrpana. Oni koji su prije nalazili na Šoderici mir uz slušanje kreketa žaba, sada su se okrenuli vinogradima na Bilogori koji su postali novi raj za Podravce. Vrijeme na Šoderici je još uvijek teklo mladima sporije, a sunce je mazilo kupče jednako kao i prije rata. Šoderica je za mene i mog brata bila oltar kojemu smo dolazili biciklima, vozeći se lošom cestom od Koprivnice, jer posebni vlak do jezera nije više vozio. Tko je mogao dolazio je autom ili biciklom, vlakom do Botova i odatle pješke kroz cvjetajuće livade do jezera.

³⁶ Božica JELUŠIĆ, »Šoderica, podravsko more«, *Podravski zbornik*, 34, 2008. str.336.

Stariji ljudi - s rijetkim iznimkama - nisu više dolazili, pa je i moja mama prestala posjećivati Šodericu, ali nam je znala zamotati sendviče kojima smo se hranili. Kasnije je moj brat nabavio neki mali kajak, bilo je pravo veselje veslati do zatravljenih dijelova Stare Šoderice.

Rijetki su bili oni koji su mogli otići na more slušati galebove i cikade. Bilo je to još uvijek vrijeme obnove zemlje, a Podravka nije bila prosperitetna industrija radi subvencija države već radi marljivog rada svojih radnica i radnika koji su svoju sudbinu povezali s radom ove najveće prehrambene tvornice u Hrvatskoj. Posao i briga za obitelj bili su osnovno. Koprivnica je čitava odisala takvim raspoloženjem a novigradski i đelekovački komunisti smjenjivali su se na vlasti.

Šljunčara na Šoderici bila je nacionalizirana. Državne željeznice, a ni Ministarstvo građevinarstva dugo nisu modernizirali šljunčaru iako je potreba za šljunkom u zemlji bila velika. Koristi se i dalje stari bager koji pomalo razara i obale kupališta koje prvih godina nije bilo u upotrebi. G. 1949. stvoreno je samostalno poduzeće »Šljunkara Botovo« ali je tek 1959. nabavljen novi stroj na dizel gorivo. U procesu elektrifikacije čitave Podravine 1952. godine, prelazi se na električni pogon. G. 1964. se montira stroj za separaciju šljunka čime dolazi do kvalitetnijeg iskorištavanja. G. 1967. započinje radom plovni bager, pa sada vađenje više nije vezano uz obalu, što je omogućilo da se jezero ne širi dok se ne iscrpe naslage u središtu Šoderice.³⁷ Radom novog bagera više se nije čulo ono glasovito tum, tum. Nedostatak kapitala prisilio je i ovo poduzeće na ujedinjavanje s građevinskim poduzećem iz Drnja koje se je radilo betonske građevinske elemente u Torčecu. Stanovnici Torčeca rade kao radna snaga na šljunčari, ali nikada nije postavljeno pitanje vlasništva nad šljunčarom od strane okolnog stanovništva, premda su i Drnje i Torčec morali biti zainteresirani za veliku dobit koju je stvaralo ovo poduzeće. Zadruga u Torčecu i Drnju bile su nadaleko poznate. To potvrđuje i zavičajni muzej u Torčecu i Društvo za povjesnicu i starine Torčec.³⁸

Šoderica danas je interesno područje i turizma i građevinarstva. Jezero ima površinu veću od 200 ha s procijenjenim zalihama šljunka od približno 31,700.000 m³ te se predviđa moguća eksploatacija do 2030. godine. Za turizam je određeno polje koje se vodi kao Šoderica V, gdje je na površini od 3.500 m² sjeverne obale uređena plaža i izgrađeno vikend naselje sa 500 vikendica i nekoliko ugostiteljskih objekata. Do takve Šoderice je izgrađena cesta, zasađen šumarak s crnogoricom i bjelogoricom a uređen je i vodovod. Prevelika turistička eksploatacija je posve promijenila Šodericu kakvu sam ja poznavala.³⁹ Odvođenje kanalizacije u jezero onečistilo je vodu toliko da su umjesto nekadanje bistre vode na čijem se dnu nalazio šljunak počele rasti alge koje se hvataju plivaču za nogu i čine plivanje vrlo neugodnim pa i opasnim, te se svake godine netko utopio. Šoderica je postala kupalište masovnog turizma, tj. sirotinje kojoj je more bilo predaleko i preskupo. Pojavile su se kožne bolesti i zaljubljenici u Šodericu počeli su se okretati drugim destinacijama kao što je Repaš na Dravi. Počelo se ukazivati na potrebu sanacije i revitalizacije ali je to vršeno s nedovoljnim sredstvima i fragmentarno. Primarno je bilo industrijsko vađenje šljunka i pijeska iz Šoderice a kupanje nekoliko mjeseci tijekom godine nije potaknulo veće radove na uređenju Šoderice. Individualna gradnja malih kućica od čvrstog materijala postajala je sve važniji faktor za održanje Šoderice kao turističke destinacije. U blizini u Mađarskoj je poznato Blatno jezero koje je već tri stoljeća turistička meka za Mađare, ali je od 1948. pa do 1990. odlaženje na to jezero bilo onemogućeno zbog uključenosti Mađarske u Varšavski blok. Samo su pojedinci uspjeli vidjeti kako su Mađari uredili svoja kupališta na Blatnom jezeru na kojem jedan od najljepših dvoraca onaj međimurskog grofa Festetića uređen kao muzej, a nekoć je bio i najznačajnija poljoprivredna škola u Mađarskoj. No mi nismo znali za bolje od Šoderice i bili smo sretni da ju imamo.

³⁷ H. PETRIĆ, »Povijest Torčeca«, 95.

³⁸ H. PETRIĆ, »Povijest Torčeca«, 97. -98. Posebno treba istaknuti aktivnost Ivana Zvijerca iz Torčeca koji se brinuo za zavičajnu zbirku koju nam je i pokazao prilikom jednog izletničkog obilaska koprivničkog područja pod vodstvom prof. Hrvoja Petrića.

³⁹ Radovan KRANJČEV, »Jezero Šoderica. Današnje stanje i prijedlozi sanacije i revitalizacije«, *Podravski zbornik*, 28, Koprivnica 2002., 325.

Kroz čitavu godinu kada nije bilo ribostaja na koprivničkoj tržnici mogla kupiti i riba iz Drave, šaran i som a samo rijetko štuka pa me je taj miris odmah podsjećao na Šodericu i njene ljepote. Nisam nikada zaboravila onu bistru iščezlu Šodericu od prije rata i mislim da bi joj trebalo vratiti njezinu ljepotu.

9. MOJI DOLASCI NA ŠODERICU 1974. - 1976.

Nekoliko puta sam bila na Šoderici tih godina jer je moj brat imao malog fiću te me je dovezao do Šoderice. Šoderica nije više bila slična onoj prekrasnoj šoderici iz 1939. Voda je bila mutna, neprozirna, puna vodenog bilja koje je plivanje činilo poprilično neugodnim, s čestim jamama odnosno propadanjima koje su nastale radom bagera pa su ta mjesta bila vrlo opasna zbog virova. Uslijed prevelikog broja kupaca koji su dolazili na kupanje iz Koprivnice, Križevaca i Bjelovara autima, koje su u Šoderici prali, raznih čamaca pa čak i motora koji su krstarili vodom kupalište je izgubilo čar koji je imalo kada je bilo kupalište malog broja kupaca i kada su ljudi uživali u prirodi. Više nije bilo mira. Vika i cika djece, čitave obitelji koje su dolazile s košarama s hranom, živ promet pod šupom gdje se moglo kupiti pivo, vino ali i hrana i pored toga škripa vagona natovarenih šoderom i pijeskom koje su vukle prastare lokomotive kao vrijedni eksponati nekog željezničkog muzeja, oduzeli su Šoderici status odmarališta. Sagrađene su vikendice u tri reda, pa su neki ljeti boravili tu i stalno. Priželjkivao je malu vikendicu i moj brat, ali mu je općinar u Koprivnici rekao da mu ne može dati dozvolu za premali objekt jer da se ne grade na Šoderici klozeti već kućice za odmaranje, a moj brat kao nastavnik na osnovnoj školi nije imao novaca i nikada nije ostvario svoj san. Imućniji su počeli i izbjegavati Šodericu orijentirajući se na stjecanje objekata za odmor na Jadranu, a i velike tvrtke imale su svoja radnička odmarališta na moru.

Ja sam u međuvremenu upoznala mnoga kupališta i bazene u zemlji. Bila sam na Heinzelovom kupalištu na Savi koje je sagrađeno 1928. i koje je postepeno uništavano kako bi se turizam usmjerio prema moru. Bila sam i na vinkovačkom kupalištu Marici koji je sagrađila njemačka vojska za svoje vojnike i koje se dosta dobro održavalo sve do 1960., premda su već iz istrunulih dasaka počeli izvirivati hrđavi čavli. Vinkovci su imali i bazen na Barutani, pa su mnogi izbjegavali udaljenu Maricu. Voljeli smo kupanje na Marici - osobito zalaske sunca koje smo promatrali s jednakim uživanjem kao i vučedolski ljudi sa najbližeg arheološkog neolitskog nalazišta Sopot. Danas Marica više ne postoji. Upoznala sam i dva kupališta u Samoboru koja su gradu donosila popriličnu dobit. Upoznala sam i kupalište kod Sremske Mitrovice kada sam tamo radila u arhivu, a isto tako sam posjetila i kupalište na Adi Ciganliji u Beogradu i Novom Sadu te osobito u Sremskim Karlovcima gdje su se na kupalištu na Dunavu prodavali kuhani kukuruz, pečene ribe i lepinje, a povremeno se mogla kupiti i neka kečiga. Kupala sam se i u Sremskoj Mitrovici kraj stare crkve koja je bila prošteništa. Ljeta sam uvijek koristila za arhivska istraživanja u Novom Sadu i Srbiji. Kupala sam se i na Korani u Karlovcu gdje se moja mlađa kćerka Elizabeta pokliznula na kaskadi i zadobila ranu od koje i danas nosi ožiljak.

Moja ljubav prema Šoderici nije nikada ugasnula i zato se ispričavam za ove emocionalne retke. I danas mislim da je Šoderica prije Drugog svjetskog rata nadmašivala sva spomenuta kupališta svojim mirom, dobrim zrakom i mirisom nezagađene dravske vode koja je kroz šljunak dolazila iz Drave bivaјуći time pročišćena. No možda to moje uvjerenje dolazi od sjećanja na lijepo djetinjstvo kada sam imala obitelj i kada su nas svi lijepo susretali jer smo trgovali brašnom. Često nas je pratio Buki Albahari koji me je učio plivati i koji je bio dobar s našom obitelji. No on je 1940. u jesen bio mobiliziran a kada se je nakon kapitulacije Jugoslavije uspio pješice vratiti iz Užica u Koprivnicu, Šoderica nam je bila već nedostupna, te smo se kupali kraj Krkačevog mlina na potoku Koprivnica. Bila je ogromna razlika u dojmu između ovog praćakanja s mnoštvom djece u maloj jami kraj brane u odnosu na široku Šodericu koja je za mene bila tada »more«. No u noći 23/24. srpnja 1941. Buki je bio odveden u logor Jasenovac odakle se više nije vratio. Prema sjećanju jednog ustaše bio je ubijen 1944. u plinskom vagonu. Zahvaljujući Bukiju Albahariju naučila sam plivati. Napisala sam njemu u spomen jedan članak za *Novi Omanut*, ali ga oni nikada nisu tiskali. Vjerojatno im je bilo čudno to prijateljstvo jedne katoličke obitelji s jednim mladim Židovom, Sefardom, koji je studirao Pravo i prodavao konfekcijsku odjeću po sajmovima u okolici Koprivnice. Stoljetni boravak Židova u Koprivnici iznjedrio je ne samo vrlo zadovoljavajući suživot, već je i potaknuo proces asimilacije te su mnogi Židovi u Koprivnici bili iskreni

prijatelji s mnogim Koprivničancima, bilo je i dosta miješanih brakova. Smatrali su taj grad svojim zavičajem, čijem su razvoju pridonosili svojim kapitalom, idejama i iskustvom iz velikog svijeta. Možda je upravo Šoderica zajedno s vrlo intenzivnim muzičkim životom koji su predvodili Židovi dovela do tog zbližavanja mladih i da nije došlo do Drugoga svjetskog rata i užasnog holokausta mislim da bi Koprivnica imala mirniji razvojni put i raznolikiju privrednu strukturu, usprkos toga što je granica s Mađarskom bila gotovo neprobojna u socijalističko vrijeme.

I danas s velikom pažnjom pratim što se zbiva na Šoderici. Raduje me da je postala od 1989. stalno zimovalište crvenokljunog labuda i da su ljudi shvatili da trebaju njegovati ovaj čudesan odabir prekrasne bijele ptice.

10. ZAKLJUČAK

Ne znam što je danas učinjeno od Šoderice i da li je uspjela sanacija i revitalizacija koju je predlagao Radovan Kranjčev, poznati biolog, još 2002. godine.⁴⁰ Nadam se da nešto od toga učinjeno i da su se auti prestali prati u jezeru, a zimski boravak labuda na jezeru pokazuje da je jezero potrebno tim prekrasnim pticama, ali i drugim pticama selicama, kao odmorište ili stalno stanište. Dakako da je najpo-trebnije ljudima ovog kraja, osobito građanima Koprivnice, Križevaca i Bjelovara kojima su morske destinacije ponovno postale preskupe ili predaleke. Šodericu treba sačuvati i njegovati!

SUMMARY

Šoderica is an artificial lake created by exploitation of sand and gravel for civil engineering and construction purposes. Šoderica was building a mining company, but its exploitation depended on the intensity of construction. The exploitation had begun during the times of an aristocratic family of Inkey, the owners of the lands there; however, mainly Jews from Bjelovar, Koprivnica and the Drnje developed the operation of gravel extraction. They realized the lake potentials for tourism, as a safe swimming and bathing location for wealthy citizens of Koprivnica, thus avoiding the swimming in dangerous and treacherous waters of Drava river. In 1912, the gravel excavator modeled Lake Šoderica into one of the most attractive bathing and swimming spots of this part of Croatia. Around 1935 Hitler's Third Reich first started purchasing tons of gravel and sand from Šoderica for building of their roads, a more extensive exploitation continued until 1941, with Šoderica as a main bathing area for the people of Koprivnica, Bjelovar and Križevci, when it came to a halt. It continued after the Second World War, this time with resort cottages around the lake, a weekend getaway resort and a place of mass tourism. Further increased gravel excavation helped even more in changing the character of the lake. Šoderica is no longer a place of absolute rest and contact with pristine natural beauty. My vision of Lake Šoderica and my own memories have merged with the existing literature for the periods 1938 to 1941, and again 1948 to 1952.

⁴⁰ Radovan KRANJČEV, Šoderica, n.dj., 334-5.